

Explaining strategies for improving the efficiency of the Islamic Republic of Iran from the perspective of good governance indicators

Hamid Reza Mohammadi Bazghale PhD in Political Science, Department of Political Science, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran mhhamidrezamohamadi@gmail.com

Reza Parizad Tasrani Corresponding Author Assistant Professor of Political Science, Department of Political Science, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran r_parizad@yahoo.com

Article Info

Article Type:
Research Article

Date received:
2025/05/08

Date approved:
2026/ 03/ 17

ABSTRACT

Efficiency of political systems is one of the most important issues of world political agents. As a result of its unique effect on the level of government authority. This topic is a function of transparent and responsive governance in a country, with the aim of ensuring balanced and sustainable economic and social development, which is the result of the interaction and functioning of all forces, under the concept of good governance. The indicators provide the foundations for the efficiency rate of political systems. The effectiveness of the system of the Islamic Republic of Iran, like other political systems, is influenced by good governance. In the present study, the authors posed the question "What are the strategies for improving the efficiency of IRI from the perspective of good governance indicators?", tried to explain these strategies by using the SWOT matrix. The findings led to the extraction of four offensive, competitive, conservative and defensive strategies for each of the six good governance indicators of the World Bank, which in appropriate situations can provide the basis for improving the efficiency of IRI.

Cite this Article: Mohamadbazghaleh, H and Parizadtaserani, R . (2026). Explaining strategies for improving the efficiency of the Islamic Republic of Iran from the perspective of good governance indicators. *International Relations Researches*, 15(4), 231-260. doi: 10.22034/irr.2026.250714

© Author(s)

Publisher: Iranian Association of International Studies

DOI: 10.22034/irr.2026.250714

Introduction

The effectiveness of political systems is a central concern in contemporary governance because it directly affects state capacity, political legitimacy, socioeconomic development, and the ability of governments to respond effectively to societal demands. Political effectiveness cannot be understood merely in terms of the formal structure of political institutions or the administrative capacity of the state. Rather, it is closely associated with the quality of governance through which public institutions formulate and implement policies, allocate resources, enforce laws, and interact with citizens and societal actors. In this context, good governance has become an important analytical framework for assessing the performance of political systems and identifying institutional conditions conducive to sustainable development. The concept emphasizes transparency, accountability, participation, effectiveness, regulatory quality, the rule of law, political stability, and the control of corruption. The World Bank operationalizes good governance through six major dimensions: Voice and Accountability, Political Stability and Absence of Violence/Terrorism, Government Effectiveness, Regulatory Quality, Rule of Law, and Control of Corruption.

These indicators provide a multidimensional framework for evaluating the institutional environment within which governments operate. The effectiveness of the political system of the Islamic Republic of Iran, like that of other political systems, is influenced by the quality and performance of governance institutions. Identifying the institutional strengths and weaknesses associated with the six dimensions of good governance can therefore contribute to the formulation of strategies for improving political effectiveness. Accordingly, this study addresses the following research question: What strategies can improve the effectiveness of the Islamic Republic of Iran from the perspective of good governance indicators? To answer this question, the study employs the SWOT analytical framework to identify strategic options associated with each of the six dimensions of good governance.

Theoretical Approach

The theoretical foundation of this study is based on the good governance approach. Good governance entered the international development literature prominently during the late 1980s and subsequently became an important framework for explaining the relationship between institutional quality, state capacity, economic development, and social welfare. In its broader interpretation, governance refers to the processes, institutions, formal rules, informal arrangements, and interactions through which collective affairs are managed. Governance therefore extends beyond government and incorporates the interaction of public institutions with civil society, the private sector, media organizations, interest groups, and other societal actors. From this perspective, effective political systems depend not only on the existence

of formal institutions but also on their transparency, responsiveness, accountability, predictability, effectiveness, and capacity to implement collectively agreed rules.

The World Bank's six governance indicators provide the principal analytical dimensions of this study. Voice and Accountability concerns citizens' participation and their ability to express preferences and hold political authorities accountable. Political Stability and Absence of Violence/Terrorism reflects the institutional capacity to maintain political order and prevent instability and violence. Government Effectiveness addresses the quality of public services, civil-service capacity, policy formulation, and implementation. Regulatory Quality concerns the capacity of government to formulate and implement sound policies and regulations conducive to development. Rule of Law refers to confidence in and compliance with laws, the quality of contract enforcement, property rights, police, courts, and the legal system. Finally, Control of Corruption concerns the extent to which public power is exercised for private gain. Together, these dimensions provide a comprehensive framework for examining the institutional foundations of political effectiveness.

Methodology

This research employs an applied, strategic, and analytical approach. The principal analytical instrument is the SWOT matrix, which is used to systematically identify internal strengths and weaknesses as well as external opportunities and threats affecting the effectiveness of the Islamic Republic of Iran. The six World Bank good governance indicators constitute the main analytical dimensions. For each dimension, relevant institutional factors are categorized into internal and external components and subsequently examined through the four conventional strategic orientations of the SWOT framework: SO strategies, which seek to use strengths to exploit opportunities; ST strategies, which employ strengths to confront or mitigate external threats; WO strategies, which seek to overcome weaknesses by taking advantage of available opportunities; and WT strategies, which aim to reduce weaknesses and avoid or minimize external threats. The purpose of applying SWOT is not simply to rank governance indicators, but to translate the identified institutional conditions into strategic alternatives capable of improving political-system effectiveness.

Results and Discussion

The findings indicate that improving the effectiveness of the Islamic Republic of Iran requires a multidimensional strategy rather than reliance on a single institutional reform. The SWOT analysis generates four categories of strategies for each of the six good governance indicators. With respect to Voice and Accountability, the strategic emphasis is placed on strengthening mechanisms of public participation, institutional responsiveness, transparency, and accountability. Aggressive strategies can utilize existing institutional capacities to expand constructive channels for citizen participation, while competitive strategies can employ institutional strengths to manage political and social pressures. Conservative strategies should focus on

addressing weaknesses in participation and accountability through gradual institutional reforms, whereas defensive strategies should reduce the risks associated with declining public trust and weak channels of representation.

Regarding Political Stability and Absence of Violence/Terrorism, the findings suggest that political effectiveness requires the combination of institutional stability with effective management of social demands and conflicts. Aggressive strategies can utilize existing state capacities to exploit opportunities for strengthening social cohesion and political stability. Competitive strategies can use institutional capabilities to mitigate internal and external threats to stability. Conservative strategies should address institutional weaknesses through conflict-management mechanisms, while defensive strategies should focus on preventing the accumulation of unresolved political, economic, and social tensions.

In the area of Government Effectiveness, improving administrative capacity, policy coherence, professional public services, and implementation capabilities emerges as a central strategic priority. Aggressive strategies should exploit existing administrative capacities and development opportunities, while competitive strategies should use institutional strengths to withstand implementation challenges. Conservative strategies should address bureaucratic weaknesses through administrative modernization and capacity building. Defensive strategies should seek to prevent institutional inefficiency, fragmentation, and declining policy implementation capacity. For Regulatory Quality, the results emphasize the importance of improving the consistency, predictability, transparency, and developmental orientation of public regulations. Strategies should reduce regulatory uncertainty, strengthen evidence-based policymaking, and improve coordination between governmental institutions and relevant economic and social actors. The strategic objective is to create a regulatory environment capable of supporting investment, innovation, economic activity, and sustainable development.

Concerning the Rule of Law, the findings highlight the importance of strengthening legal predictability, equal application of laws, institutional accountability, and confidence in legal and judicial institutions. Aggressive strategies can utilize existing legal and institutional capacities to reinforce public confidence, while conservative strategies should address institutional weaknesses through legal and judicial reforms. Defensive strategies are particularly important for preventing declining confidence in institutions and reducing the negative consequences of inconsistent or unpredictable implementation of laws. Finally, in relation to Control of Corruption, the analysis identifies transparency, accountability, institutional monitoring, and reduction of opportunities for rent-seeking as essential elements of improving political effectiveness. Aggressive strategies can use existing oversight and administrative capacities to exploit opportunities for strengthening anti-corruption institutions. Conservative strategies should address institutional weaknesses by improving transparency and monitoring mechanisms, while defensive strategies

should minimize the interaction between institutional weaknesses and corruption-related threats. Taken together, the findings demonstrate that the six dimensions of good governance are interdependent rather than isolated. Weaknesses in one dimension can reinforce weaknesses in others: limited accountability can undermine government effectiveness, weak regulatory quality can increase opportunities for corruption, and deficiencies in the rule of law can reduce public confidence and political stability. Consequently, improving political-system effectiveness requires a coordinated governance strategy.

Conclusions and Suggestions

The study concludes that the effectiveness of the Islamic Republic of Iran is closely connected to the quality of its governance institutions. The SWOT analysis demonstrates that no single strategy can independently resolve the institutional challenges associated with political effectiveness. Instead, a comprehensive approach should simultaneously strengthen government effectiveness, regulatory quality, the rule of law, accountability, political stability, and corruption control. The principal policy implication is that good governance should be treated not merely as an administrative objective but as an integrated institutional strategy for enhancing state capacity, legitimacy, and sustainable development.

Accordingly, the study suggests strengthening institutional accountability and transparency, improving the professionalism and effectiveness of public administration, increasing regulatory predictability, reinforcing the rule of law, developing more effective mechanisms for controlling corruption, and creating constructive channels for participation and interaction between government and societal actors. It also recommends that governance reforms be implemented in an integrated and gradual manner, with measurable indicators for evaluating institutional performance. Such an approach can help transform good governance from a normative principle into an operational framework for improving the effectiveness and resilience of the political system of the Islamic Republic of Iran.

Keywords: Strategy, Efficiency, Good Governance, Iran.

تبیین استراتژی‌های بهبود کارآمدی جمهوری اسلامی ایران از منظر شاخص‌های حکمرانی خوب

حمیدرضا محمدی بازقلعه دکتری علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

mhhamidrezamohamadi@gmail.com

رضا پریزاد طاسرانی نویسنده مسئول، استادیار علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

r_parizad@yahoo.com

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی کلیدواژه‌ها: استراتژی، کارآمدی، حکمرانی خوب، ایران. تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۲/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۲۶	کارآمدی نظام‌های سیاسی، به دلیل نقش ویژه‌ای که در اقتدار حکومت‌ها دارد، از مهم‌ترین دغدغه‌های سیاستمداران جهان به شمار می‌رود. مبحث فوق، تابعی از مدیریت شفاف و پاسخگو در یک کشور، با هدف تضمین توسعه اقتصادی و اجتماعی عادلانه و پلیدار است که نتیجه تعامل و کارکرد همه قوای یک کشور، تحت عنوان حکمرانی خوب می‌باشد و شاخص‌های آن، بسترهای کارآمدی ساختارهای سیاسی را فراهم می‌آورند. کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران هم همانند دیگر نظام‌های سیاسی، متأثر از حکمرانی خوب شکل می‌گیرد. به همین دلیل، شناخت ابعاد این تأثیرگذاری و راهبردهایی که بهبود وضع موجود را ممکن می‌سازند، دارای اهمیت می‌باشند. نویسندگان در پژوهش حاضر، با طرح سوال «استراتژی‌های بهبود کارآمدی ج.ا.ا. از منظر شاخص‌های حکمرانی خوب کدام‌اند؟»، درصدد تبیین این راهبردها، با بهره‌گیری از ماتریس SWOT برآمده‌لند. یافته‌ها، منجر به استخراج استراتژی‌های چهارگانه تهاجمی، رقابتی، محافظه کارانه و تدافعی، برای هر یک از شش شاخص حکمرانی خوب بانک جهانی گردید که در موقعیت‌های مقتضی، می‌توانند تا زمینه بهبود کارآمدی ج.ا.ا. را فراهم آورند.

استناد به این مقاله: محمدی بازقلعه، حمیدرضا و پریزاد طاسرانی، رضا. (۱۴۰۴). تبیین استراتژی‌های بهبود کارآمدی جمهوری اسلامی ایران

از منظر شاخص‌های حکمرانی خوب. پژوهش‌های روابط بین الملل، ۱۵(۴)، ۲۳۱-۲۶۰

doi: 10.22034/irr.2026.250714

© نویسنده(گان)

ناشر: انجمن ایرانی روابط بین الملل

مقدمه

موفقیت و ساختارمندی نهادهای سیاسی به مفهوم کارآمدی وابسته است و این موضوع، باعث اقتدار و قوام‌یابی حاکمیت‌ها می‌گردد. به همین واسطه، در ساختار حاکمیتی کشورها اهمیت بسیار دارد. کارآمدی خود نوعی عامل مداخله‌گر در حفظ تبادلات و مشروعیت اجتماعی با حاکمیت است و صرفاً یک مفهوم کلی و انتزاعی به شمار نمی‌رود. با استفاده از ساختارها و چارچوب‌هایی که به کارآمدی مرتبط هستند، حکومت‌ها موفق می‌شوند تا به اهدافی دست یابند و با استفاده از منابع محدود خود، در پی ایجاد چارچوبی منطقی برای رسیدن به آن اهداف برآیند. در حقیقت، از مفاهیم اساسی در حفظ موجودیت دولت، کارآمدی آن است. از آنجا که عدم کارآمدی موجب تزلزل و عدم توازن می‌شود، می‌بایست کارآمدی را در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داد؛ ابعدی که ساختارهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی را دربر می‌گیرند. چنانچه در این ابعاد، تفاهم و تعادل وجود نداشته باشد - که خود یکی از مؤلفه‌های اصلی عدم کارآمدی و بی‌ثباتی به شمار می‌رود - اختلال پدید می‌آید و دولت قادر نخواهد بود بقای خود را حفظ کند. این امر موجب بروز عدم قطعیت‌های متفاوت و متنوع در سرنوشت یک دولت و ساختار حاکمیتی آن خواهد شد. می‌توان گفت که پایه‌های اقتدار از میان می‌روند و چنین ساختارهایی قادر به پاسخ‌گویی به تقاضاها، همین‌طور نیازها، و حمایت از اقشار ضعیف نخواهند بود. حکم به معنای فرمان، مقررات و قواعدی است که با استفاده از آن‌ها قدرت اعمال می‌شود و راهبری صورت می‌گیرد. این واژه در کنار «رانی» معنا پیدا می‌کند، که نشان‌دهنده‌ی روند حرکت و اجرای حکم است؛ روندی که اعمال حکم را شامل می‌شود. حکمرانی ساختارها، قابلیت‌ها و فرآیندهایی را در برمی‌گیرد که از طریق آن‌ها، تصمیمات و قوانین اجرایی می‌گردند. این مفهوم در واقع، بیانگر رابطه‌ی تعاملی میان سازمان‌ها، نهادها، شهروندان و سایر بازیگران در جامعه است و نشان می‌دهد که چگونه تصمیمات شکل می‌گیرند و به اجرا درمی‌آیند. بنابراین، حکمرانی خوب مستلزم حضور و مشارکت مؤثر همه‌ی عوامل دخیل در این روابط می‌باشد. حکمرانی، در واقع به دنبال بازسازی یکی از مهم‌ترین روابط موجود در هر جامعه، یعنی رابطه‌ی پیروی است. به همین دلیل، اینکه چه کسی از چه کسی پیروی کند، ساختار این پیروی چگونه باشد و یا چرایی پیروی از افراد خاص، اهمیت وافر می‌یابند.

حکمرانی خوب در حقیقت مفهومی گسترده است که در گذر زمان، از تمرکز صرف بر ساختارهای دولتی به‌سوی ساختارهای اجتماعی نیز گرایش یافته و اکنون ابعاد بسیار وسیع، چندلایه و تعاملی را دربر می‌گیرد. این

مفهوم شامل مراودات اقتصادی، اجتماعی، نهادگرایانه و سازمانی است و حتی روابط غیررسمی را نیز در بر می‌گیرد؛ روابطی که نقشی بسیار مهم در کارآمدی حکمرانی دارند. واژه حکمرانی خوب، ابتدا در «بعد اقتصادی»، در دستور کار مجامع بین‌المللی قرار گرفت و به عنوان پیش‌شرط کمکی توسعه، از جانب مؤسسات بین‌المللی مالی، به کشورهای در حال توسعه و فقیر مطرح گردید. بعدها، علاوه بر بعد اقتصادی، «بعد سیاسی» نیز به آن افزوده شد. تعاریف دهه‌های اخیر حکمرانی خوب، شامل «دمکراتیزه نمودن سیاست» (شامل انتخابات، پاسخگویی و حقوق بشر) و «آزاد سازی اقتصادی» بوده است. در حال حاضر، رویکردها و نگاه تازه مجامع جهانی و سازمان‌های بین‌المللی مانند «سازمان ملل»، رویکردی انسانی و نرم‌افزاری است. هدف «برنامه توسعه ملل متحد»، از تعریف و تعیین ویژگی‌های حکمرانی، این است که مردم در جامعه‌ای زندگی کنند که حکومت خوب داشته باشد.

بانک جهانی، مؤلفه‌های بسیار مهمی از حکمرانی خوب را شناسایی و تعریف کرده است؛ از جمله حق اظهار نظر و مشارکت، شفافیت و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کیفیت مقررات داخلی، حاکمیت قانون و احترام به آن، کنترل فساد و موارد دیگر. این مؤلفه‌ها، بیانگر مفهومی چندبعدی و پیچیده از حکمرانی هستند که سطوح و ابعاد مختلفی از روابط دولت و جامعه را دربر می‌گیرند. اگر دولتی کارآمد باشد، عاملی اساسی را در زمینه توسعه داراست. اغلب کارشناسان نیز بر این باورند که برای کنترل و هدایت صحیح امور، نیاز به به‌کارگیری شاخص‌های متعدد حکمرانی وجود است. در این راستا، بهبود کارآمدی جمهوری اسلامی ایران، از منظر شاخص‌های حکمرانی خوب، در دولت‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و بازه زمانی سال‌های ۱۳۷۰ الی ۱۴۰۰، مد نظر نگارندگان قرار گرفت و آنان، در پژوهش حاضر، با طرح سوال «استراتژی‌های بهبود کارآمدی ج. ا. ا. از منظر شاخص‌های حکمرانی خوب کدام‌اند؟»، درصدد تبیین این راهبردها، با بهره‌گیری از ماتریس SWOT برآمده‌اند.

۱. روش تحقیق

جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز، به شیوه بررسی‌های اسنادی صورت گرفته و مطالعات کتابخانه‌ای، محور اصلی و اساسی در زمینه دسترسی به اطلاعات و منابع اند. در بخش مبانی نظری، اطلاعات از طریق فیش‌برداری از منابع مختلف و تاکید بر مآخذ مهم کتابخانه‌ای، جمع‌آوری شده است. در بخش یافته‌های پژوهش، برای گردآوری داده‌ها، فهرستی از زیر مؤلفه‌های شاخص‌های حکمرانی خوب شناسایی شده و در اختیار متخصصان و صاحب‌نظران، در قالب نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها

و تهدیدها قرار گرفتند. پس با توجه به دیدگاه‌های جامعه آماری، مولفه‌های دارای بالاترین رتبه میانگین برای تکمیل جدول SWOT و استخراج استراتژی چهارگانه، مورد استفاده قرار گرفته است.

۲. پیشنهاد پژوهش

در حوزه مرتبط با مساله این مقاله پژوهش‌های متعددی نوشته شده از جمله رجبی (۱۴۰۲)، در پژوهشی با عنوان «حکمرانی خوب»، بیان می‌دارد که ظهور مفاهیمی از جمله حکمرانی خوب، بیانگر نقش در حال تحول حکومت‌ها، در اداره جوامع و تغییر نگرش نسبت به کارکرد حکومت، در جهان امروز است. ناتوانی مدل‌های سنتی و مدل‌های بازار-مدار مدیریت دولتی، برای پاسخگویی به فرایندهای پیچیده و پویای تصمیم‌گیری عمومی معاصر، موجب بروز حرکتی در بخش دولتی در دهه ۱۹۹۰، به نام حکمرانی خوب شد. عنایت و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش حکمرانی خوب در رشد اقتصادی در ج.ا.ایران» (۱۳۹۸-۱۳۸۵)، ضمن تبیین شاخص‌های شش گانه حکمرانی خوب، مولفه‌های کارایی اثربخشی دولتی و کیفیت قوانین و مقررات را در بازه زمانی یاد شده، بر روند رشد اقتصادی ج.ا.ایران نفوذ دانسته و این تاثیرگذاری را به صورت مستقیم می‌دانند؛ به گونه‌ای که معتقدند بررسی‌ها نشانگر بهبود روند این دو شاخص در دولت یازدهم، که موجب بهبود شاخص رشد اقتصادی در آن شده، بوده اند. یوسفی راد (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان «کارآمدسازی دولت جمهوری اسلامی و پرسش‌های پیش رو در رویکرد تمدن ساز فلسفه‌ی سیاسی اسلامی»، ضمن بیان اینکه هرگاه در پاسخ به پرسش‌های زیرساختی و ساختاری، خردورزی‌های تعادل بخشانه صورت نگیرند، نظام سیاسی جمهوری اسلامی و دولت‌هایی که عهده‌دار راهبری آن‌ها می‌باشند، دچار ضعف در ارائه عملکرد مناسب و شایسته و ضعف در اهداف و مأموریت‌های خود می‌گردند، شرح می‌دهد که دو بُعد اسلامیت و ایرانیت در آنان، نمی‌توانند تا به عنوان الگوی تمدن سازی قرار گیرند. نویسنده، سپس به این نتیجه رسیده است که تولید و ترویج فرهنگ پرسش‌گری، نقد و عقلانیت در جامعه، نظام سیاسی و دولت، هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی و انسجام در آن‌ها و در نتیجه، کارآمدی دولت را موجب می‌شوند.

ابوالفتحی و قنبری (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «بررسی موانع و راهکارهای تحقق حکمرانی خوب در ایران با تاکید بر سرمایه اجتماعی در سطح کلان»، بیان می‌دارند که حکمرانی خوب، در دو ساحت نظری و عملی، بر مفاهیمی مانند: پاسخگویی، شفافیت، برابری، عدالت اجتماعی، کارآمدی، اصلاح نظام حقوقی و قضایی، جلب مشارکت عمومی، توسعه بازار و مشارکت نهادهای مدنی تاکید دارد. سیستم حکمرانی خوب، تداعی‌گر حکومتی است که در آن منابع انسانی، طبیعی و خدماتی، به شکلی منصفانه مورد

بهره‌برداری قرار گرفته و به شکلی عادلانه، در راستای توسعه و تعالی جامعه، توزیع می‌شوند. محمدی و آل غفور (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «ارزیابی کارآمدی نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران در تحقق عدالت سیاسی با تأکید بر مناصب سیاسی»، بیان می‌دارند که: کارآمدی نظام سیاسی جمهوری اسلامی، به جهت پیوند با بقا و پایداری نظام، از اهمیت بسیاری برخوردار است. از یک سو این موضوع مهم، سبب شده است که ارزیابی کارآمدی در تحقق عدالت سیاسی، به عنوان اصلی‌ترین هدف نظام جمهوری اسلامی، اهمیت آن را دو چندان کند. دقیقی اصل و همکاران (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان «اثر حکمرانی خوب بر سطح فساد اقتصادی در کشورهای با سطح توسعه یافتگی متوسط»، بیان می‌کنند: حکمرانی خوب، با تعریف مدیریت عمومی بر اساس وجود حاکمیت قانون، دستگاه قضایی کارآمد و مشارکت گسترده مردم در فرآیند حکومت‌داری، از عوامل مهم و موثر بر تحدید و کاهش حجم فساد در کشورها هستند. شواهد جهانی، گویای آن اند که یک حکومت توانمند، با دارا بودن نهادهای دولتی شایسته و شفاف، پیوند مستقیمی با رشد درآمدها، افزایش ثروت ملی و دستاوردهای اجتماعی دارد.

هیل گرین، در پژوهشی با عنوان «نظریه سیاسی و لیبرالیسم»، با دفاع از مفهوم آزادی مثبت (در مقابل آزادی منفی که به شکل مشخص، مورد تأکید لیبرالیسم کلاسیک است)، کارکرد دولت را تأمین و تضمین آزادی مثبت در جامعه قلمداد می‌کند تا شهروندان، امکانات لازم را برای تدوین برنامه مطلوب زندگی خود را در اختیار داشته باشند و با قوه ابتکار و خلاقیت و فارغ از دغدغه‌های اولیه حیات، زمینه پویایی و کارایی نظام اقتصادی-سیاسی مسلط را با حفظ کرامت و منزلت انسانی، فراهم آورند.

مرسیده و وهیو آبادی بیان می‌دارند که حکمرانی خوب، نوعی از حکمرانی است که قادر به حفظ و بهبود بهره‌وری عملکرد، در جهت ارائه بهترین خدمات عمومی است. گام‌های محکم و عمده مورد نیاز، تشویق روحیه در محیط حکمرانی و افزایش ظرفیت حکمرانان، در نیل به داشتن دانش مدیریت دولت کافی و عملکرد قابل به اعتماد است. رزمی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله «الزامات تحقق حکمرانی خوب برای دستیابی به توسعه انسانی»، با تأکید بر اهمیت توسعه انسانی، در جست‌وجوی شناخت الزامات تحقق حکمرانی خوب برای رسیدن به توسعه انسانی پایدار، به بررسی شاخص‌های مرتبط در بازه زمانی ۱۹۹۶-۲۰۱۰ پرداخته‌اند. مؤلفان، نقش دولت، جامعه مدنی، بخش خصوصی و نقاط موجد انسجام و ارتباط آن‌ها را نتیجه می‌گیرند که جامعه مدنی، بخش دولتی و خصوصی، در وضعیت نامناسب و نحیفی قرار دارند. ارائه راهکارهایی در جهت ترمیم و اصلاح این شرایط، از چارچوب‌های مندرج در این تلاش نظری است. امامی و شاکری، در مقاله «حکمرانی خوب و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» (۱۳۹۴)،

به جایگاه حکمرانی در عرصه حقوق اساسی پرداخته و با اذعان نسبت به جایگاه تبیینی آن در قانون اساسی ایران، لزوم بومی‌سازی مؤلفه‌های آن را مورد تأکید قرار می‌دهند.

مقاله دیگر، «بررسی شاخص شفافیت از منظر حکمرانی خوب در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۷۵)» (۱۳۹۹)، در عرصه مذاقه پیرامون حکمرانی مطلوب در جمهوری اسلامی ایران، متمرکز بر دهه‌های نخستین انقلاب اسلامی است. با تأکید بر متن و بیان دو مؤلف اثر، دربندی و حق‌شناس، در بررسی مؤلفه شفافیت، چهار شاخص وضعیت آزادی مطبوعات، شفافیت در توزیع قدرت، شفافیت اقتصادی و موانع و مشکلات ساختار حقوقی شفافیت [در تحقیق] تشریح گشت. نتایج تحلیل‌ها نشان داد که شفافیت در دوره ده‌ساله اول جمهوری اسلامی ایران از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۸ تحت تأثیر دو ویژگی وجود شرایط جنگی و حضور شخصیت کاریزمایی امام نتوانست مجال ظهور یابد. در دوره ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۶ نیز به دلیل تمرکز بر فعالیت‌های اقتصادی و شروع فرایند رشد طبقه متوسط، شفافیت نتوانست تحقق پیدا کند. در دوره ریاست‌جمهوری خاتمی، علی‌رغم امید برای ایجاد شفافیت، این امر به دلیل ضعف جامعه مدنی و مقاومت قدرت سیاسی در مقابل آن تحقق پیدا نکرد. با پیروزی احمدی‌نژاد در انتخابات، بازگشت به شعارهای انقلابی و خواسته‌های رادیکال عدالت‌طلبانه و استکبارستیزانه، شفافیت به‌طورکلی به حاشیه رانده شد. آنچه در بررسی شفافیت در فاصله سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۰ بررسی شد؛ نشان داد که در سال‌های نخست به دلیل شرایط انقلابی و قبضه قدرت توسط انقلابیون، شفافیت در محاق قرار گرفت و سپس ساختار نهادی و قانونی که در این سال‌ها به‌تدریج آشکار شد، نشان داد که سیستم سیاسی گرچه قائل به مردم‌سالاری است؛ اما به دلیل ضعف‌های نهادی و ساختاری نتوانسته است شفافیت را تحقق بخشد. مقاله «تحلیل درک کیفیت حکمرانی در ایران» (۱۳۸۹) از ساعی و روشن، یک پژوهش با روش پیمایش فازی در زمینه حکمرانی خوب در ایران بوده و با استفاده از جامعه‌ای آماری از اساتید دانشگاه‌های تربیت مدرس، علامه طباطبائی و دانشگاه تهران به انجام رسیده است. مؤلفان با اعلان وجود درک منفی کلی پیرامون مثبت بودن شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران، از نظرگاه پرسش‌شوندگان، مطابق با متن، بیان داشته‌اند که تنها ۱/۳ درصد از آنان کیفیت حکمرانی را کاملاً خوب ارزیابی کرده‌اند و ۱۲ درصد پاسخگویان در نقطه گذار قرار دارند. نقطه گذار جایی است که بیشترین ابهام را از حیث اینکه آیا یک مورد بیشتر عضو یا غیرعضو است، دارد.

۳. چارچوب نظری پژوهش

جایگاه دولت و بازار و نیز ارتباط بین این دو نهاد کلیدی، مقوله‌ای است که همواره ذهن اقتصاددانان و سیاستمداران را به خود معطوف ساخته است. اگرچه در سه ربع آغازین قرن بیستم، به دنبال مشاهده مصادیق شکست بازار و همچنین وجود ناتوانی اقتصاد سرمایه‌داری در تأمین رفاه اجتماعی، الگوی توسعه مبتنی بر دولت، به عنوان خط مشی اصلی بیشتر اقتصادهای جهان حاکم شد و ایدئولوژی‌ها و نظام‌های دولت-مدار، به شیوه‌های مختلف، از نظام‌های کمونیستی تا دولت‌های رفاهی در دموکراسی‌های لیبرال خودنمایی می‌کردند، اما آشکار شدن مصادیق شکست دولت، ربع پایانی این قرن را به دوره رشد رویکرد نولیبرالیسم تبدیل کرد که زمینه مقابله را از رقیب سوسیالیست شکست خورده خویش، تهی می‌دید. توسعه بازار-محور، هدفی بود که در این برهه زمانی، از طریق پیگیری سیاست‌های تعدیل ساختاری دنبال شد. این رویکرد، البته در بسیاری از این کشورها ناموفق بود. شاید مهم‌ترین دلیل شکست این سیاست‌ها را بتوان در ویژگی منحصر به فرد رویکرد نئوکلاسیک در دانش اقتصاد دانست که نگاه مدلی و ذره‌ای به عاملان اقتصادی دارد و به رابطه متقابل جامعه، تاریخ و فرهنگ ملل و شرایط اقلیمی با فلسفه اقتصاد، بی‌توجه است. دولت موافق بازار، رویکرد جدید است که اواسط دهه ۹۰ و پس از آزمون و شکست دو رویکرد توسعه دولت-محور و توسعه بازار-محور طرح شد. این اندیشه نوین، ضمن انتقاد از دیدگاه‌های پیشین، نه تنها جایگاه دولت و بازار را در مقابل یکدیگر تحلیل نکرده است، بلکه برای آن دو، نقش مکملی معرفی می‌کند که قادر است تا با ایجاد نهادهای کارآمد و توانمند محیطی مناسب، برای تنظیم روابط اقتصادی افراد جامعه به گونه‌ای کم‌هزینه، ساده و به دور از اتلاف وقت مهیا سازد و از این رهگذر، به عنوان دست یاری دهنده بازار، موجبات رشد اقتصادی را فراهم کند. تدارک موفقیت آمیز این نهادها اغلب با عنوان «حکمرانی خوب» مطرح می‌شود (Fadaei et al., 2017: 72). در زمینه توسعه اقتصادی، سه دیدگاه درباره دولت وجود دارد: دیدگاه دولت بزرگ، دیدگاه دولت کوچک و الگوی حکمرانی خوب.

در ادامه، هر یک از این دیدگاه‌ها بررسی می‌شوند: دیدگاه دولت بزرگ (توسعه دولت محور): دوره نخست سیاست‌گذاری توسعه اقتصادی، از پایان جنگ جهانی دوم شروع می‌شود و تا اواخر دهه ۱۹۷۰ ادامه می‌یابد. این دوره، مقارن با بازسازی ویرانی‌های جنگ در اروپا و طرح مارشال بود و از طرفی تجربه بحران بزرگ ۱۹۲۹ را نیز با خود همراه داشت. به همین دلیل، اکثر نظریه‌پردازان و سیاست‌گذاران، اعتقاد به دولت بزرگی داشتند که زمام امور را در دست بگیرد و شرکت‌های دولتی، به مثابه قهرمانان ملی تصور می‌شدند. از این رو، دولت هم چنانکه در بعد سیاسی تقویت می‌شد، در بعد اقتصادی نیز

باید تقویت می‌گردید و گسترش پیدا می‌کرد (Naderi et al., 2011: 9). دیدگاه دولت کوچک: با گذشت نزدیک به سه دهه از دوران نظریه پیشین، ضعف و ناکارآمدی آن در صحنه اقتصادی آشکار شده و جای خود را به مفهوم متفاوت دیگری داد؛ به عبارت دیگر، مفهوم دولت رفاهی، که به شکل تلویحی مبین نقش جامع دولت (دولت بزرگ) در اداره امور و برنامه ریزی است و جایگزین نقش اولیه گروه‌های مؤسسات اجتماعی و خصوصی گردیده، به تدریج در حال محو شدن بود و در بیشتر موارد، مشاهده می‌شد که جایگاه خود را به مفهوم متفاوت دیگری می‌دهد. از جمله ناکارآمدی‌ها و ضعف‌های مرتبط با مفروض فوق، می‌توان به تراکم نیروی کار در بنگاه‌های دولتی و نیز ایجاد بازدهی نزولی این بنگاه‌ها اشاره کرد. در این شرایط، شرکت‌ها و نهادهای دولتی، در عمل نشان دادند که کارایی و انعطاف پذیری لازم را نداشته، در معرض فشارهای سیاسی و تورم نیروی کار قرار دارند و اکثریت آن‌ها زیانده هستند؛ بنابراین ضعف ناکارآمدی رهیافت دولت بزرگ، راه را برای ظهور رهیافت دوم، که از آن با عناوین اقتصاد بازار مکتب شیکاگو، نئولیبرالیسم اجماع واشنگتن یا تعدیل ساختار یاد می‌شود، هموار ساخت (Naderi et al., 2011: 74).

الگوی حکمرانی خوب: در اواخر دهه ۱۹۹۰، رهیافت سومی به نام رهیافت حکمرانی خوب ظهور کرد. این رهیافت، بر دو رهیافت پیشین غلبه پیدا کرد. این رهیافت، معتقد است که دو رهیافت قبلی دارای اشکالاتی هستند. برای مثال، رهیافت نخست بر تراکم نیروی کار در دولت و بازدهی نزولی تکیه داشت و رهیافت دوم نیز دارای اشکال بازار آزاد حتی در رقابتی‌ترین اقتصادهای جهان، مانند آمریکا است. به بیان دیگر، اگر این بازار آزاد توسط دولت تنظیم نشود، موجب بحران و ورشکستگی اقتصادی خواهد شد. بنا به مطالب ذکر شده، اگر شعار دوره نخست را دولت به مثابه موتور توسعه و دوره دوم را دولت کوچک بدانیم، شعار دوره سوم، حکمرانی خوب است. در این دوره، دولت و بازار هر دو نهاد اجتماعی هستند که از نقایص و کاستی‌های مختلف رنج می‌برند و توسعه، در گرو رفع نقایص و عیوب نهاد بازار و نهاد دولت است. کلید توسعه، در فراهم ساختن شرایط و نهادهایی است که دولت، از عهده انجام وظایف حاکمیتی و پشتیبانی خود برآید و بتواند زمینه‌ساز رشد بازار و هدایت آن به نفع عامه مردم باشد. در واقع در دوره سوم، ماهیت مسئله تغییر یافته است (Eyvazi et al., 2017: 60).

شاخص کارآمدی بانک جهانی، بر اساس منابع داده موجود است که توسط بیش از ۳۰ اتاق فکر، سازمان بین‌المللی، سازمان غیردولتی و شرکت خصوصی در سراسر جهان تولید گردیده است. منابع داده، ۱. داده‌های اولیه اصلی را با استفاده از روش شناسی به خوبی تعریف شده خود تولید می‌کنند، ۲. ادراک

پاسخ‌دهندگان را از ابعاد مرتبط حکومت گزارش می‌دهند، ۳. چندین کشور را پوشش می‌دهند، و ۴. به طور منظم به روز می‌شوند. داده‌ها، منعکس‌کننده دیدگاه‌های متنوع ده‌ها هزار پاسخ‌دهنده و متخصص نظرسنجی در سراسر جهان اند. این موارد، در شاخص‌های مجموع شش بعد حکمرانی برای بیش از ۲۰۰ اقتصاد در دوره سال‌های ۲۰۲۳-۱۹۹۶ را ترکیب می‌کند.

۱. شنوایی و مسئولیت‌پذیری

۲. ثبات سیاسی و عدم وجود خشونت/تروریسم

۳. اثربخشی دولت

۴. کیفیت نظارتی

۵. حاکمیت قانون

۶. کنترل فساد (World Bank Governance indicators, 2025).

مسئله حکمرانی نه تنها به ساختارهای حاکمیتی، اقتصادی، دیوانی، اداری و موارد مرتبط با سازوکارهای داخلی حکومت مربوط می‌شود، بلکه به میزان موسع و قابل‌توجهی، به ساختارهای سیاسی که با امنیت داخلی و همچنین سیاست خارجی دولت سر و کار دارند نیز ارتباط دارد. بی‌ثباتی سیاسی، بر اساس وجود و تکرار برخی از انواع حوادث و وقایع سیاسی - اجتماعی رخ می‌دهد. این وقایع و حوادث بی‌ثبات‌کننده، به‌طور کلی عبارت‌اند از: تغییرات نامنظم و پی‌درپی کابینه‌ها و استعفای رؤسای قوه مجریه، تغییر مکرر قوانین کشوری، تظاهرات اعتراضی، اعتصابات سیاسی، شورش‌ها، کودتاها، ترورها، جنگ‌های پارتیزانی، انقلاب‌ها و کشته‌شدگان ناشی از خشونت سیاسی داخلی. به‌طور کلی، در خصوص مفهوم بی‌ثباتی سیاسی، شاخص‌های این مفهوم را می‌توان به صورت زیر تقسیم کرد:

- اعتصاب: دست از فعالیت کشیدن گروه‌های اجتماعی و سیاسی

- تظاهرات: انجام راه‌پیمایی‌ها از طرف مردم، گروه‌ها و مخالفان.

- مرگ در اثر خشونت سیاسی، مانند: شکنجه، زندان و کشتار مخالفین توسط دولت.

- سخنرانی‌های ضدحکومتی: سخنرانی مخالفان حکومت و انتقاد از کارکردهای رژیم سیاسی (Jahangiri and Mohammadi, 2022: 132-133).

استلزام سازواری درون بنیادهای حکمرانی، دارای ابعاد داخلی، منطقه‌ای، میان‌منطقه‌ای و بین‌المللی است و در اینجا، وظیفه سیاست خارجی و دیپلماسی خوب، به گفته راه‌نجات، تحقق حکمرانی متناسب است. تحولات نظام بین‌الملل در اواخر قرن بیست و یک سو و تحولات تکنولوژیکی از سوی دیگر، زمینه‌ساز

تغییر دامنه فعالیت و موضوعات مورد بحث در دیپلماسی شد؛ به گونه‌ای که می‌پذیرد ابزاری برای کارآمدی حکمرانی است و در این مسیر، وظیفه‌اش جستجوی توازن قدرت نیست، بلکه جستجوی توازن منافع است. لذا اولویت اصلی، جستجو برای راه‌حل‌های مصالحه، جهت جذب منافع بیشتر است. پس ذهنیت همه یا هیچ قرن بیستمی دیگر کار نمی‌کند و همه دیپلمات‌ها، یک وظیفه مشترک دارند: کمک به تسهیل حکمرانی خوب در سطح ملی (و البته جهانی).

سیاست خارجی و در بیان نهادی آن دیپلماسی ثابت‌زا بر محور حکمرانی خوب، به حفظ و توسعه موجودیت‌های سیاسی و رهبری در آن، از راه حفظ و توسعه کارکردهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی مرتبط است. کارکردهایی که با روابط و عملکرد نهادهای دیوان‌سالار دولت مرتبط‌اند. در این میان، وجود ناکارآمدی، می‌تواند به بروز بی‌ثباتی در سطوح مختلف و نهایتاً کاهش همگن بودن کارکرد سیاست خارجی دولت، کارکرد آن و زمینه مشترک دیپلماسی در روابط دوجانبه و چندجانبه منجر گردد. بر اساس این مفروض، اثر بخشی حکمرانی خوب بر سیاست خارجی دوجانبه چندجانبه بر بستر سیاست و روابط بین‌الملل، در گرو پویایی و تاثیر متناسب دیپلماسی اقتصادی، دیپلماسی امنیتی و نظامی، دیپلماسی فرهنگی و دیپلماسی زیست محیطی هر دولت است. این موضوع، باید بر مبنا تلقی توسعه یافته از حکمرانب خوب بومی و نه صرفاً بر اساس سیاست‌های اعلان‌ب نهادهایی مانند بانک جهانی تحلیل گردد.

۴. شاخص‌های کارآمدی نظام‌های سیاسی

سطح ایده

هر نظام سیاسی مبتنی بر یک‌سری بنیان‌های نظری (ایده‌ای) است که در حکم علت پیدایش یا اندیشه بنیادین تأسیس دولت به شمار می‌روند و ریشه در باورها، ارزش‌های بنیادین، آرمان‌ها، منافع، ایدئولوژی، فرهنگ سیاسی و... مردم آن دارند. به گونه‌ای که تعبیر و تفسیر سیاست ملی و بین‌المللی با آرمان‌ها، ارزش‌ها و تمایلات آمیخته است. به‌طور مشخص‌تر، بُعد ایده‌ای شامل ایده حاکمیت، تئوری‌ها و سازوکارهای نظری اداره جامعه توسط نظام حاکم است که با تعبیر مختلفی چون ایدئولوژی، قواعد تشکیل‌دهنده حاکمیت و حتی هویت ملی از آن تعبیر شده است.

سطح ساختار

ساختار به عنوان همبسته‌ای از نقش‌ها، گروه‌ها، هنجارها و ارزش‌ها و نهادهایی که کنش‌های خاصی را تجویز، تحریم، تشویق و یا تقبیح می‌کنند، تعریف می‌شود. ساختارها از طریق تقیید و تحریک کارگزاران آثار خود را ظاهر می‌کنند؛ کارگزاران در چارچوب سیاسی و اجتماعی خاصی به دنبال اهداف خود می‌روند و این چارچوب‌ها، تنگناها و فراخنهایی برای انتخاب و عمل آن‌ها فراهم می‌کنند؛ اما اغلب ساختارها تعیین‌بخش به پیامدها نیستند، بلکه تنها احتمالشان را افزون‌تر می‌کنند. مسئله اصلی در خصوص ساختارها، نقش آن‌ها در کارآمدی نظام‌های سیاسی است. درواقع، ساختارها چون برای تأمین اهدافی ایجاد می‌شوند، علاوه بر دارا بودن قابلیت هماهنگی و همگامی با تحولات و تغییرات، در راستای تأمین نیازها و انتظارات نیز باید تغییر کنند.

سطح کارگزار

کارگزاران، مدیران یا به تعبیری بوروکرات‌ها برای نظام‌های سیاسی در حکم قوای حاسه هستند که تحقق اهداف و انجام کارویژه‌های مختص نظام‌های سیاسی جز با وجود کارگزاریانی شایسته، متعهد، متخصص و... امکان‌پذیر نیست. بر اساس تحلیل‌ها، برای فهم نتایج سیاسی باید صرفاً انگیزه و اراده کارگزاران را بررسی کرد؛ هرچند این تحلیل، تحلیلی ساده و تک‌علتی محسوب می‌شود، اما بیانگر اهمیت کارگزاران در شکل دادن و ظهور هر پدیده و پیامد اجتماعی است. می‌توان از برخی توانمندی‌هایی که کارگزاران (مدیران یا رهبران) برای انجام وظایف و نقش‌های خود در چارچوب ساختارها بدان‌ها نیازمندند، به عنوان ضابطه‌های کارآمدی کارگزاران و مدیران نام برد.

سطح رفتاری

منظور از کارآمدی در سطح رفتار، کارآمدی در اجرا و عمل نظام‌های سیاسی است؛ یعنی در اینجا این سؤال طرح می‌شود که آیا نظام سیاسی در تحقق و به‌عینیت درآوردن اهداف و کمال مطلوب‌هایی که در ایده‌هایش پیش‌بینی کرده بود و وعده تحقق آن‌ها را داده، موفق بوده است؟ از این رو، رفتار در اینجا شامل کلیه افعال و کنش‌ها و واکنش‌های نظام سیاسی را که در ارتباط با محیط داخلی و خارجی آن اتخاذ می‌شوند، می‌باشد. اهمیت این سطح از کارآمدی نظام‌های سیاسی نیز از آن روست که چنانچه نظامی از زاویه ایده، ساختار و کارگزار فاقد ایراد و نقص باشد، می‌بایست در اجرا برای نیل به اهدافش نیز قاطعیت داشته باشد تا کارآمد تلقی شود (قیصری و قربانی، ۱۳۹۴: ۱۶۳).

۵. یافته‌ها

۵-۱. مدل حکمرانی جمهوری اسلامی ایران، بر مبنای حکمرانی خوب

مبانی حکمرانی اسلامی در ایران پس از انقلاب اسلامی، به صورت عینی در قوانین و اسناد بالادستی کشور نمایان است و به نوعی، به عنوان مرجعی برای طراحی سازوکار مدیریت و اداره بخش‌های مختلف به شمار می‌آید. در میان این اسناد، دو سند مهم، یعنی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و سند چشم انداز بیست ساله در افق ۱۴۰۴، به عنوان دو متن معیار، چارچوب عملکرد ساختاری و طراحی سیستم مدیریت کشور را ارائه کرده‌اند. تحلیل مضامین این دو سند نشان می‌دهند که محتوای آن‌ها به طور کامل، بر اساس اصول و موازین اسلامی تشریح گردیده است و همین امر، سبب می‌شود تا سایر قوانین، آیین‌نامه‌ها و برنامه‌های خرد و کلان در قلمرو حکمرانی جمهوری اسلامی ایران، از این روح اسلامی برخوردار باشند. در کنار این مورد، با الگویی مشهور از حکمرانی، با عنوان حکمرانی خوب مواجه هستیم که به عنوان یکی از مدل‌های مطرح و پذیرفته شده در سطح بین‌المللی شناخته می‌شود. بررسی این الگو در سطح مبانی معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی، به خوبی بیانگر تفاوت‌های آن با الگوی حکمرانی اسلامی، در نمونه جمهوری اسلامی ایران است. تفاوت مورد اشاره، که با رهگیری بنیان‌های الگوی حکمرانی در نظریات اقتصادی مدرن، از جمله دو مکتب نئوکلاسیک و نهادگرا، به خوبی مشهود است. آنچه در این مقایسه و نسبت‌سازی مهم به نظر می‌رسد، توجه به عمق این تفاوت‌ها و جنس بنیادین آن است؛ گو اینکه هر دو در مرحله هدف، ناظر به توسعه و پیشرفت حیات بشری طراحی و تنظیم شده‌اند، اما از حیث مبانی و روش حرکت، تفاوت‌های جدی میان آن‌ها برقرار است (Ghajari and Nourbakhsh, 2022: 65).

۵-۲. کارآمدی نظام ج.ا.ا. در حوزه سیاست

یکی از شاخص‌های کارآمدی نظام‌های سیاسی، امکان جذب حداکثری شهروندان در امر حکمرانی و برقراری شرایطی است که همه‌ی شهروندان یک کشور، به دور از تفاوت‌ها بتوانند در اداره‌ی کشور مشارکت داشته باشند. مشارکت در واقع، عمل داوطلبانه شرکت مردم در برنامه‌ها و طرح‌های سیاسی و اجتماعی است (Jafarinia, 2012: 89). به اعتقاد جامعه‌شناسانی که از دیدگاه ساختاری - کارکردی، تاریخ اجتماعی ایران را مورد بررسی قرار می‌دهند: «جامعه ایران، بنا به دلایل خاص جغرافیایی اقتصادی و سیاسی خود، دارای ساختاری است که کارکردهای آن را می‌توان در عدم شکل‌گیری طبقات اجتماعی، وابستگی گروه‌های اجتماعی به دولت و عدم تثبیت منافع طبقاتی خلاصه نمود. از این دیدگاه، عدم

مشارکت، کارکرد عمده سیاسی چنین ساختاری است. به تعبیر دیگر، در جامعه ایران، نه تنها مشارکت مدنی از سوی یک فلسفه سیاسی حمایت نمی‌شود، بلکه به دلیل عدم احساس نیاز عمومی، فرهنگ مشارکت نهادینه نشده است (Mohajeri, 2003: 198). به عبارتی دیگر، عدم مشارکت سیاسی و حتی اجتماعی در حوزه‌های مختلف خود، ناشی از انجام تمامی امور، توسط نهادهای حکومتی، در دوره‌های مختلف تاریخی است. به طور مثال انقلاب مشروطه، که با هدف مشارکت سیاسی مردم در ساختار قدرت شکل گرفت، پس از کوتاه زمانی به انحراف کشیده شد. مظاهر این انقلاب، از جمله انتخابات، نقشی فرمایشی و توجیه کننده حضور مداوم صاحبان قدرت بر مصدر امور یافت. نتیجه‌ی چنین وضعیتی، به ایجاد نوعی بی‌اعتمادی، بدبینی و بی‌تفاوتی نسبت به امر مشارکت گردیده است. از یک طرف، مردم آگاه معتقد بودند که دخالت آن‌ها در امر سیاست، چیزی را عوض نمی‌کند و از طرف دیگر، توده ناآگاه اساساً انگیزه‌ای برای مشارکت نداشتند (Piran, 2002: 89).

این انگاره‌ی ذهنی، در دوران جمهوری اسلامی بهبود زیادی یافته است. به ویژه این مورد، در ارتباط با انتخابات صادق بوده و به لحاظ آماری، همواره شاهد درصد قابل به توجهی از مشارکت مردمی بوده‌ایم. به طور مثال، در نخستین دوره انتخابات و در سال ۱۳۵۸، درصد مشارکت ۶۷/۴، در دوره دوم ۶۴/۲ درصد، در دوره سوم ۷۴/۲ درصد، در دوره چهارم ۵۴/۷ درصد، در دوره پنجم ۵۴/۶ درصد، در دوره ششم ۵۰/۵ درصد، در دوره هفتم ۷۹/۹ درصد، در دوره هشتم ۶۶/۶ درصد، در دوره نهم ۶۲/۸ درصد در دور اول و ۵۹/۸ درصد در دور دوم، در دوره دهم ۸۵ درصد، در دوره یازدهم ۷۲/۷ درصد و در دوره دوازدهم، ۷۳/۳ درصد بوده است. در انتخابات مجلس شورای اسلامی نیز در دوره نخست ۵۲ درصد، در دوره دوم ۶۴ درصد، در دوره سوم ۶۰ درصد، در دوره چهارم ۵۸ درصد، در دوره پنجم ۷۱ درصد، در دوره ششم ۷۹ درصد، در دوره هفتم ۵۱ درصد، در دوره هشتم ۵۱ درصد، در دوره نهم ۶۴ درصد و در دوره دهم، ۶۲ درصد بوده است. (Ministry of Interior Statistics Center, 2022)

اما نباید از نظر دور داشت که کارآمدی نظام سیاسی در حوزه‌ی سیاست، تنها به برگزاری انتخابات و مشارکت مردمی در آن محدود نمی‌شود، بلکه وجود نهادهای مدنی که در عرصه‌ی سیاسی به فعالیت می‌پردازند، برای افزایش کارآمدی اجتناب ناپذیر است (Amini and Khorasavi, 2010: 131).

همچنین کارآمدی در نظام جمهوری اسلامی ایران همانند سایر نظام‌ها، دارای ابعاد مشترک و ابعاد خاص است. ناهمگونی در ایدئولوژی نظام جمهوری اسلامی با ایدئولوژی سایر نظام‌های سیاسی، تفاوت‌هایی در ساختار، رفتار، اهداف و کارگزاران این نظام، با سایر نظام‌های سیاسی ایجاد کرده است. به همین دلیل،

ارزیابی کارآمدی این نظام، نیازمند به طراحی مدلی است که علاوه بر بازنمایی وجوه مشترک با سایر سامانه‌ها، ابعاد و ویژگی‌های خاص این نظام را نیز بازنمایی کند که در ادامه بدان خواهیم پرداخت:

۶. جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

برای جمع‌آوری یافته‌های پژوهش، پرسشنامه‌ای متشکل از ۲۴ گویه، میان ۳۸۴ نفر از جامعه آماری پژوهش حاضر (اساتید و دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی گرایش‌های علوم سیاسی) توزیع گردید. این تعداد با بهره‌گیری از فرمول کوکران برای جوامع نامعین (که در ادامه بدان پرداخته خواهد شد) انتخاب شدند.

در این روش، برای محاسبه حجم نمونه، زمانی که حجم جامعه نامعلوم باشد، از فرمول کوکران به صورت زیر استفاده می‌شود:

$$n = \frac{\left(Z_{\alpha/2}^2 \times S^2 \right)}{d^2}$$

- در این محاسبات، $Z_{\alpha/2}$ در سطح خطای $\alpha=5\%$ محاسبه شده و برابر با ۱/۹۶ است.
- مقدار خطای d را پژوهشگر تعیین می‌کند و به صورت پیش‌فرض، ۰/۰۵ در نظر گرفته می‌شود.
- اگر واریانس جامعه در دسترس نباشد، مقدار σ بر اساس واریانس داده‌های نمونه اولیه تعیین می‌شود.
- حداقل حجم نمونه با واریانس ۱ و خطای ۰/۱، برابر ۳۸۴ نفر است که همان کف نمونه برای جوامع نامحدود در فرمول کوکران است.

برای ارزیابی فرضیه‌های پژوهش، تعداد ۲۵ گویه از زیرمولفه‌های شاخص‌های حکمرانی خوب میان جامعه آماری پژوهش به روش تصادفی ساده و با بهره‌گیری از فرمول کوکران برای جوامع نامعین انتخاب

شدند، توزیع گردید و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، مورد پرسش قرار گرفتند. فرمول کوکران در پژوهش حاضر به شکل زیر بهره‌گیری شده است:

در این محاسبات، $Z_{\alpha/2}$ در سطح خطای $\alpha=5\%$ محاسبه شده و برابر با ۱/۹۶ است.

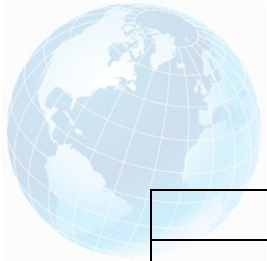
- مقدار خطای d را پژوهشگر تعیین می‌کند و به صورت پیش فرض، ۰/۰۵ در نظر گرفته می‌شود.
- اگر واریانس جامعه در دسترس نباشد، مقدار σ بر اساس واریانس داده‌های نمونه اولیه تعیین می‌شود.
- حداقل حجم نمونه با واریانس ۱ و خطای ۰/۱، برابر ۳۸۴ نفر است که همان کف نمونه برای جوامع نامحدود در فرمول کوکران است. برای تعیین روایی پرسشنامه، از تعداد ۱۰ نفر متخصص در این حوزه درخواست شد مربوط بودن هر گویه را از نظر خودشان بر اساس سه طیف: «ضروری است»، «مفید است ولی ضروری نیست» و «ضرورتی ندارد»، مشخص کنند. سپس، از مقادیر به دست آمده میانگین گرفته شد و CVR (نسبت روایی محتوایی) حاصله، روایی پرسشنامه را تعیین می‌کند.

جدول ۵-۱: حداقل مقدار CVR قابل قبول بر اساس تعداد خبرگان

تعداد خبرگان	مقدار CVR	تعداد خبرگان	مقدار CVR
۵	۰/۹۹	۱۱	۰/۵۹
۶	۰/۹۹	۱۲	۰/۵۶
۷	۰/۹۹	۱۳	۰/۵۴
۸	۰/۷۵	۱۴	۰/۵۱
۹	۰/۷۸	۱۵	۰/۴۹
۱۰	۰/۶۲	۲۰	۰/۴۲

حداقل مقدار روایی برای تعداد ۱۰ متخصص می‌بایست برابر با ۰/۶۲ باشد. از آنجا که این مقدار در مجموع گویه‌های پرسشنامه برابر با ۰/۸۵۶ است، روایی محتوای پرسشنامه در حد مناسبی است. همچنین، پایایی این پرسشنامه که با بهره‌گیری از ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده است، برابر با ۰/۸۴۶ می‌باشد. ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش میزان تک‌بعدی بودن نگرش‌ها، قضاوت‌ها و سایر مقولاتی که اندازه‌گیری آن‌ها آسان نیست، به کار می‌رود؛ در آن هر قدر همبستگی مثبت بین سؤالات بیشتر شود، میزان آلفای کرونباخ بیشتر خواهد شد و بالعکس، هر قدر واریانس میانگین سؤالات بیشتر شود، آلفای کرونباخ کاهش پیدا خواهد کرد. از آنجا که این مقدار بیش از مقدار استاندارد ۰/۷ است، پرسشنامه از پایایی مناسبی برخوردار می‌باشد.

جدول ۵-۲: بررسی پایایی پرسشنامه، با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ

زیر شاخص‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
۲۴ مورد	۰/۸۵۶

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۲)

برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش، از نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های آماری کای دو (Chi-squared) و فریدمن (Friedman) بهره‌گیری می‌شود. آزمون کای دو برای تحلیل یک متغیر رده‌ای به کار می‌رود؛ به این صورت که اگر اختلافی در فراوانی میان رده‌های پاسخ وجود داشته باشد، آزمون کای دو، نیکویی برازش آن را نشان می‌دهد. آزمون فریدمن یکی از آزمون‌های آماری است که برای مقایسه چند گروه کاربرد دارد و از نظر میانگین رتبه‌های گروه‌ها معلوم می‌کند که آیا این گروه‌ها می‌توانند از یک جامعه باشند یا نه. مقیاس در این آزمون باید حداقل رتبه‌ای باشد.

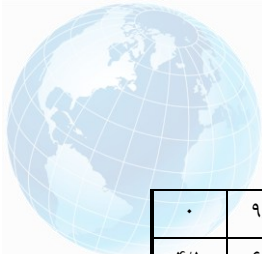
برای ارزیابی فرضیه‌های پژوهش، تعداد ۲۴ زیرشاخص در قالب پرسشنامه در اختیار جامعه آماری پژوهش به روش تصادفی ساده قرار گرفت؛ چنان که چهار زیرشاخص مربوط به هر یک از شاخص‌های شش‌گانه مدنظر قرار گرفت و از پاسخگویان خواسته شد وضعیت این شاخص‌های حکمرانی خوب را در تحقق کارآمدی دولت‌های پس از انقلاب اسلامی مورد ارزیابی قرار دهند. بررسی وضعیت سنی پاسخگویان نشان می‌دهد به ترتیب: ۴۲/۹ درصد (۴۱ تا ۵۰ ساله)، ۳۲/۹ درصد (۳۱ تا ۴۰ ساله)، ۱۴/۳ درصد (۲۰ تا ۳۰ ساله) و نیز ۱۰ درصد (۵۱ ساله و بالاتر) بوده‌اند.

همچنین از منظر میزان تحصیلات: ۳۷/۱ درصد دارای مدرک دکتری تخصصی، ۲۸/۶ درصد دانشجوی دکتری، ۲۲/۹ درصد کارشناسی ارشد و ۱۱/۴ درصد نیز دانشجوی کارشناسی ارشد بوده‌اند. از منظر سابقه فعالیت نیز: ۳۵ درصد (۱۱ الی ۱۵ سال)، ۲۵ درصد (۱۶ الی ۲۰ سال)، ۱۷ درصد (۲۱ الی ۲۵ سال)، ۱۳ درصد (۵ الی ۱۰ سال) و ۱۰ درصد نیز (۲۶ سال و بیشتر) سابقه فعالیت علمی داشته‌اند. آمار سرجمع نظرات پاسخگویان پیرامون گویه‌های پرسشنامه به تفکیک شاخص‌های مختلف به شرح ذیل است:

جدول ۵-۳: آمار سر جمع نظرات پاسخگویان پیرامون گویه‌های پرسشنامه

شاخص	زیر شاخص	میزان تاثیرگذاری				
		بسیار زیاد	زیاد	کمی	بسیار کم	حکم
حق اظهار نظر و پاسخگویی	آزادی بیان و تجمعات سیاسی-اجتماعی	۵۱/۸	۲۶/۷	۱۴/۱	۹/۲	۰
	محدودیت دامنه عمل رسانه های نوشتاری	۵۱/۷	۲۶/۹	۴/۹	۲	۹/۱
	زیر نظر گرفتن صاحبان قدرت	۶۰	۲۷/۶	۴/۷	۸/۶	۰
	تبدیل اعتراضات به چالش های امنیتی	۵۳/۹	۱۱/۶	۲۳/۴	۴/۲	۵/۱
ثبات سیاسی	قوانین روشن و شفاف برای تعویض سیاستمداران حاکم	۵۴/۱	۲۹/۲	۱۷/۵	۷/۵	۴/۳
	به کارگیری ابزارهای نامشروعی براندازانه	۴۷/۶	۳۹/۱	۱۶/۴	۴/۱	۴/۱
	تثبیت مردم سالاری دینی	۵۷/۵	۲۹/۳	۱۱/۶	۲/۳	۱/۱
	براندازی نرم و سخت	۵۶/۸	۲۴/۲	۱۶	۴/۱	۶/۱
اثر بخشی دولت	تعهد دولت به اجرای سیاست ها	۳۶/۹	۲۶/۷	۱۷/۵	۱۷/۵	۴/۱
	فعالیت رانتخواران سودجو	۲۱/۸	۲۹/۱	۴۹/۲	۳/۴	۸/۲
	افزایش بهره وری و رشد کارآفرینی	۳۴/۳	۳۹/۰	۳۰	۳/۴	۴/۱
	توزیع ناعادلانه درآمد در جامعه	۴۹/۲	۳۱	۱۶/۸	۵/۷	۰
کیفیت مقررات	کنترل کردن قیمت ها	۳۱/۸	۴۱/۶	۱۰	۳/۴	۵/۱
	عدم نظارت کافی بر سیستم بانکی	۴۳/۵	۳۳/۵	۱۸	۴/۱	۰
	رشد اقتصادی	۳۹/۳	۳۰	۲۱/۶	۵/۹	۵/۰
	بحران اقتصادی	۳۱/۸	۳۰	۲۳/۳	۷	۶/۱
	اعتماد عمومی به قوانین	۵۹/۳	۱۱/۶	۲۳/۴	۳	۷/۲

۰	۹/۱	۱/۴	۳۴/۵	۵۶/۸	ناکارایی نظام قضایی	حاکمیت قانون
۴/۱	۶/۷	۳۰	۲۷/۶	۳۳/۴	التزام همگانی به انطباق رفتار خود با مقررات	
۲	۸	۱۶/۸	۲۹	۴۴/۲	ارتکاب جرایم سازمان یافته	
۱/۳	۱/۳	۱۸/۸	۳۳/۳	۴۷/۱	نظارت بر اخذ مالیات	کنترل فساد
۱۴/۰	۱۵/۳	۱۸/۸	۲۵	۳۳/۲	مداخله جویی دولت	
۳/۷	۱۴/۰	۲۸/۰	۲۲/۹	۳۳/۲	هدایت بهینه سرمایه های انسانی	
۱/۳	۱۴/۰	۱۶/۴	۳۳/۲	۳۶/۹	افزایش مخاطرات سرمایه گذاری	

جدول ۱: مدل سنجش کارآمدی نظام سیاسی و مصادیق آن در نظام جمهوری اسلامی ایران

ارکان نظام های سیاسی	ضابطه های کارآمدی	ابعاد	شاخص های کارآمدی	مصادیق
ایده	- معضل گشایی - بن بست شکنی - افق گشایی	نظری- عملی	- پاسخگویی به مسائل مستحققه - پاسخگویی به ایده های رقیب - توانایی توجیه واقعیت ها - توانایی ارائه راهکار	- ایده مصلحت نظام - ایده تغییر نظام از ریاستی به مجلسی سیاست های کلی نظام: از جمله - سیاست های کلی اصل ۴۴ - طرح مفهوم نرمش قهرمانانه
ساختار	- انطباق پذیری	نظری- عملی	- تطابق با ارزش ها و ایده ها - قابلیت پیش بینی تغییرات - انعطاف پذیری ساختاری - تفکیک اجزاء و وظایف آن ها	- تعبیه اصل بازنگری در قانون اساسی - بازنگری قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ ارائه - طرح امکان مجلسی شدن نظام سیاسی، از سوی مقام معظم رهبری
کارگزار	- مهارت های فنی - مهارت های انسانی - مهارت های ادراکی - مهارت های شناختی	نظری- عملی	- توانایی تشخیص مسائل - توانایی ارائه راه حل - توانایی ایجاد همگرایی - آینده نگری - کلان نگری	- طرح ایده تشکیل تمدن نوین اسلامی - رهبری و مدیریت انقلاب اسلامی، تأسیس و پایداری سازی نظام جمهوری اسلامی، ارتقاء ظرفیت و موقعیت نظام جمهوری اسلامی ایران
رفتار	تحقق اهداف (سودمندی کارکردی)	عملی	- انطباق با ایده ها - تحصيل نتایج مطلوب - زمان (فوریت) - هزینه - فرایند	- تثبیت مردم سالاری دینی و انتخابات عمومی - محرومیت زدایی و برنامه های توسعه

منبع: (Gheisari and Ghorbani, 2016: 144).

۷. کارآمدی نظام ج.ا.ا. در حوزه اقتصاد

برای سنجش میزان دخالت دولت در اقتصاد، مهم‌ترین شاخص، مقایسه حجم بودجه دولت با تولید ناخالص داخلی است. هرچه این میزان، نسبت به تولید ناخالص داخلی بیشتر باشد، ساختار اقتصادی به شکل بیشتری دارای ویژگی دولتی بودن است. البته این مسئله الزاماً، به مفهوم خلع ید از بخش خصوصی در اقتصاد ایران نیست، بلکه تنها مداخله دولت در نظام بانکی و پولی که از طریق افزایش تورم، آزادی بخش خصوصی را محدود می‌سازد را نشان می‌دهد. دولت در فرایند انباشت سرمایه، از آنجا که سعی دارد ناتوانی بخش خصوصی را در انباشت جبران کند، خود اقدام به انباشت سرمایه می‌کند. اما در عمل، انباشت سرمایه که دولت مجری آن است، با ضعف عمده‌ای در این سال‌ها روبرو بوده است (Fatahi and Zamani, 2006: 235).

این ناتوانی، در مورد میزان نرخ تورم نیز قابل به مشاهده است. آمار، نشانگر بالا بودن قابل به ملاحظه میزان نرخ تورم در ایران، نسبت به سطح متوسط جهانی است. تورم بالا در اولین سطح از نتیجه‌گیری، نشانگر ناکارآمدی اقتصاد و در مرحله بعد، حاصل اجرای اصلاحات اقتصادی است که با الگوی سرمایه‌داری از سال ۱۳۶۸ به بعد اجرا گردید. این اصلاحات، گرچه ضرردهی بنگاه‌های اقتصادی دولتی را به شدت کاهش داد، اما نتوانست انحصارات تولید کالا و خدمات دولتی را حذف کند و فضای رقابتی و انباشت سرمایه توسط بخش خصوصی را سازمان دهد. بنابراین، برنامه‌هایی که برای کارآمدسازی بنگاه‌های اقتصادی طراحی شده بود، به علت اجراء ناقص و مداخله شدید دولت، پاسخ معکوس داده و به ناکارآمدی و تورم بالا منجر شد. مداخله دولت در اقتصاد، عملاً مبادله آزادانه کار و سرمایه در بخش غیر دولتی را به واسطه رکود و تورم شدید، مختل نمود. (Shadloo and Karampour, 2015: 154). غالب احزاب سیاسی در ایران، تحت تاثیر چنین شرایطی وابسته به دولت یا دولت‌مردان ایجاد شده اند و به جای اینکه با طی فرایندی از پائین به بالا، موجب تقویت نهادهای مدنی و نماینده مردم در مدیریت قدرت باشند، ابزاری در دست دولت‌مردان، برای اعمال قدرت بوده‌اند. در کنار آن، پیرامون حوزه اقتصادی نیز، به دلیل حضور همه جانبه‌ی دولت در همه‌ی عرصه‌ها، شاهد وضعیت مشابهی هستیم. زیرا در شرایط برآمده از فرهنگ دولت‌گرایی، مردم علاوه بر کارکردهای سیاسی و امنیتی، انتظار دارند تا دولت، هدایت امور اقتصادی و اجتماعی در بخش‌های مختلف همچون: آموزش، بهداشت، مسکن، اشتغال و ... را نیز بر عهده بگیرد و اینطور تصور می‌کنند که بدون کمک دولت، نمی‌توانند نیازهای خود را برای رسیدن به یک زندگی مطلوب برآورده کنند. از سوی دیگر، دولت‌مردان نیز در راستای این طرز تفکر، سعی می‌کنند تا با ایجاد

اقتصاد دولتی، این خواسته‌ها را برآورده سازند که در این میان، ساختار رانتیر اقتصادی نیز این امر را تشدید می‌سازد (Sayad et.al, 2018: 43).

۸. یافته‌های استنباطی

به جهت تبیین استراتژی‌های بهبود کارآمدی ج. ا. ا، از منظر شاخص‌های حکمرانی خوب، به ازاء هر یک از شاخص‌های مورد نظر، چهار زیر مولفه، در قالب نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید دسته بندی و در چارچوب جدول SWOT، برای استخراج این استراتژی‌ها به کارگیری شد. در جداول زیر، استراتژی‌های تهاجمی، رقابتی، محافظه‌کارانه و تدافعی، برای هر یک از شاخص‌های حق اظهار نظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کیفیت مقررات، حاکمیت قانون و کنترل فساد، به نمایش درآمده اند:

جدول ۲: استراتژی‌های مولفه‌ی حق اظهار نظر و پاسخگویی

استراتژی تهاجمی (SO): استفاده از نقاط قوت، برای بهره‌برداری از فرصت‌ها	فرصت (O)	قوت (S)
ظرفیت‌های آزادی‌های مدنی، برای رصد و پایش مستمر عملکرد مسئولین و کارگزاران	زیر نظر گرفتن صاحبان قدرت	آزادی بیان و تجمعات سیاسی-اجتماعی
استراتژی رقابتی (ST): استفاده از نقاط قوت، برای رهایی از تهدیدها	تهدید (T)	قوت (S)
اعطاء مجوز برگزاری تجمعات سیاسی-اجتماعی به تشکل‌ها و احزاب سیاسی، با هدف پیشگیری از بروز چالش‌های امنیتی	تبدیل اعتراضات به چالش‌های امنیتی	آزادی بیان و تجمعات سیاسی-اجتماعی
استراتژی محافظه‌کارانه (WO): غلبه بر نقاط ضعف، با بهره‌گیری از فرصت‌ها	فرصت (O)	ضعف (W)
بهره‌گیری از ظرفیت مطالبه‌گری رسانه‌های مکتوب، دیداری و شنیداری، برای نقد و ارزیابی عملکرد دولت‌ها	زیر نظر گرفتن صاحبان قدرت	محدودیت دامنه عمل رسانه‌ها
استراتژی تدافعی (WT): غلبه بر نقاط ضعف و تهدیدها، برای بقا	تهدید (T)	ضعف (W)
آزادی مطبوعات و رسانه‌ها در چارچوب قانون اساسی، به جهت بستری برای تحقق اعتراضات مدنی مشروع	تبدیل اعتراضات به چالش‌های امنیتی	محدودیت دامنه عمل رسانه‌ها

منبع : Based on research by the authors (2023).

جدول ۳: استراتژی‌های مولفه‌ی ثبات سیاسی

استراتژی تهاجمی (SO): استفاده از نقاط قوت، برای بهره‌برداری از فرصت‌ها	فرصت (O)	قوت (S)
تعمیق مردم‌سالاری دینی، از طریق تمهید بسترهای گردش نخبگان، بر پایه شفافیت	تثبیت مردم‌سالاری دینی	قوانین روشن و شفاف، برای تعویض سیاست‌مداران حاکم
استراتژی رقابتی (ST): استفاده از نقاط قوت برای رهایی از تهدیدها	تهدید (T)	قوت (S)
تحکیم بنیان‌های دموکراسی، با هدف پیشگیری از وقوع اقدامات براندازانه	وقوع براندازی	قوانین روشن و شفاف، برای تعویض سیاست‌مداران حاکم
استراتژی محافظه کارانه (WO) : غلبه بر نقاط ضعف، با بهره‌گیری از فرصت‌ها	فرصت (O)	ضعف (W)
بهره‌گیری از قابلیت‌های متعالی مردم‌سالاری دینی، در راستای دفع پیامدهای اقدامات براندازانه	تثبیت مردم‌سالاری دینی	به کارگیری ابزارهای نامشروع براندازانه
استراتژی تدافعی (WT) : غلبه بر نقاط ضعف و تهدیدها برای بقاء	تهدید (T)	ضعف (W)
شناسایی بسترها و ابزار براندازانه، از طریق پایش مستمر تحرکات درون و برون مرزی، با هدف دفع خطر براندازی	وقوع براندازی	به کارگیری ابزارهای نامشروع براندازانه

منبع : Based on research by the authors (2023).

جدول ۴: استراتژی‌های مولفه‌ی اثربخشی دولت

استراتژی تهاجمی (SO): استفاده از نقاط قوت برای بهره‌برداری از فرصت‌ها	فرصت (O)	قوت (S)
متعهدکردن دولت، از طریق ابزارهای نظارتی رسمی و تشکل‌های مردمی، به اجرای سیاست‌های رونق‌بخشی اقتصادی	افزایش بهره‌وری و رشد کارآفرینی	تعهد دولت، به اجراء سیاست‌ها
استراتژی رقابتی (ST): استفاده از نقاط قوت، برای رهایی از تهدیدها	تهدید (T)	قوت (S)

ملزم کردن دولت، به شفافیت در اجراء سیاست‌های اقتصادی مرتبط با وضعیت درآمدی دهک‌های مختلف جامعه	توزیع ناعادلانه درآمد در جامعه	تعهد دولت به اجراء سیاست‌ها
استراتژی محافظه کارانه (WO): غلبه بر نقاط ضعف، با بهره‌گیری از فرصت‌ها	فرصت (O)	ضعف (W)
شفافیت در فعالیت‌های اقتصادی کلان، در جهت حذف واسطه‌گری، مقابله با رانت‌های ناشی از انتساب به دستگاه‌های دولتی، با هدف رونق اقتصاد و بهبود معیشت مردم	افزایش بهره‌وری و رشد کارآفرینی	فعالیت رانت‌خواران سودجو
استراتژی تدافعی (WT): غلبه بر نقاط ضعف و تهدیدها برای بقاء	تهدید (T)	ضعف (W)
نظارت مستمر بر عملکرد اقتصادی دولت، با هدف تحقق عدالت اقتصادی و کاهش تبعات ناشی از ویژه‌خواری‌های سودجویان	توزیع ناعادلانه درآمد در جامعه	فعالیت رانت‌خواران سودجو

منبع: Based on research by the authors (2023)

جدول ۵: استراتژی‌های مولفه‌ی کیفیت مقررات

استراتژی تهاجمی (SO): استفاده از نقاط قوت، برای بهره‌برداری از فرصت‌ها	فرصت (O)	قوت (S)
ایجاد ثبات نسبی در بازار، از طریق کنترل قیمت‌ها، با هدف رونق اقتصادی	رشد اقتصادی	کنترل کردن قیمت‌ها
استراتژی رقابتی (ST): استفاده از نقاط قوت برای رهایی از تهدیدها	تهدید (T)	قوت (S)
اتخاذ سیاست‌های مالی مناسب نسبت، به عملکرد بازار (با تاکید بر سبد مصرفی خانوار)، به جهت ایجاد تعادل میان عرضه و تقاضا و جلوگیری از بروز بحران	بحران اقتصادی	کنترل کردن قیمت‌ها
استراتژی محافظه کارانه (WO): غلبه بر نقاط ضعف، با بهره‌گیری از فرصت‌ها	فرصت (O)	ضعف (W)
نظارت بر فرآیند بانکداری و هدایت درآمدهای بانکی، به سوی فعالیت‌های اقتصادی مولد	رشد اقتصادی	عدم نظارت کافی بر سیستم بانکی
استراتژی تدافعی (WT): غلبه بر نقاط ضعف و تهدیدها، برای بقاء	تهدید (T)	ضعف (W)

جلوگیری از نقش آفرینی بلنک‌ها در خلق تورم، به واسطه ناترازی ده سال اخیر	بحران اقتصادی	عدم نظارت کافی بر سیستم بانکی
---	---------------	-------------------------------

منبع : Based on research by the authors (2023).

جدول ۶: استراتژی‌های مولفه‌ی حاکمیت قانون

استراتژی تهاجمی (SO): استفاده از نقاط قوت، برای بهره‌برداری از فرصت‌ها	فرصت (O)	قوت (S)
گسترش اعتماد عمومی به قوانین، از طریق انطباق رفتار صاحبان قدرت با مقررات	التزام همگانی به انطباق رفتار خود با مقررات	اعتماد عمومی به قوانین
استراتژی رقابتی (ST): استفاده از نقاط قوت برای رهایی از تهدیدها	تهدید (T)	قوت (S)
بهره‌گیری از ظرفیت اعتماد عمومی به قوانین، در راستای رفع شبهه سازمان‌یافته بودن جرایم، در ساختار نظام سیاسی	ارتکاب جرایم سازمان‌یافته	اعتماد عمومی به قوانین
استراتژی محافظه کارانه (WO): غلبه بر نقاط ضعف، با بهره‌گیری از فرصت‌ها	فرصت (O)	ضعف (W)
بهبود کارایی نظام قضایی، از طریق آشنایی رفتار شهروندان با قوانین و مقررات و انطباق خود با مصادیق آن	التزام همگانی به انطباق رفتار خود با مقررات	ناکارایی نظام قضایی
استراتژی تدافعی (WT): غلبه بر نقاط ضعف و تهدیدها، برای بقاء	تهدید (T)	ضعف (W)
اصلاح قوانین غیر الزام‌آور و مخل امنیت قضایی با هدف پیشگیری از جرایم سیستماتیک و کاهش عواقب ناشی از آن	ارتکاب جرایم سازمان‌یافته	ناکارایی نظام قضایی

منبع : Based on research by the authors (2023).

جدول ۷: استراتژی‌های مولفه‌ی کنترل فساد

استراتژی تهاجمی (SO): استفاده از نقاط قوت، برای بهره‌برداری از فرصت‌ها	فرصت (O)	قوت (S)
بهره‌گیری از عواید ناشی از اخذ مالیات از فعالان اقتصاد، در جهت بهره‌مندی از ظرفیت‌های نیروی انسانی متخصص و جلوگیری از فرار مغزها	هدایت بهینه سرمایه‌های انسانی	نظارت بر اخذ مالیات
استراتژی رقابتی (ST): استفاده از نقاط قوت برای رهایی از تهدیدها	تهدید (T)	قوت (S)
اعطاء مشوق‌های مالی - اعتباری، به پروژه‌های سرمایه‌گذاری، به ویژه در مناطق کم‌برخوردار از محل درآمدهای مالیات	افزایش مخاطرات سرمایه‌گذاری	نظارت بر اخذ مالیات
استراتژی محافظه کارانه (WO): غلبه بر نقاط ضعف، با بهره‌گیری از فرصت‌ها	فرصت (O)	ضعف (W)
فراهم آوردن بسترهای نقش آفرینی موثر نخبگان، در شئون مختلف کشورداری، با هدف کوچک کردن دولت و رفع تصدی گری مطلق آن	هدایت بهینه سرمایه‌های انسانی	مداخله‌جویی دولت
استراتژی تدافعی (WT): غلبه بر نقاط ضعف و تهدیدها برای بقاء	تهدید (T)	ضعف (W)
برون‌سپاری دولت در بخش اقتصاد و ایفاء نقش نظارتی صرف، در راستای کاهش ریسک سرمایه‌گذاری و تشویق سرمایه‌گذاران	افزایش مخاطرات سرمایه‌گذاری	مداخله‌جویی دولت

منبع: Based on research by the authors (2023)

نتیجه‌گیری

کارآمدی نظام‌های سیاسی، به دلیل نقش ویژه‌ای که در اقتدار حکومت‌ها دارد، از مهم‌ترین دغدغه‌های حاکمان و سیاست‌مداران جهان به شمار می‌آید. این کارآمدی، تابعی از مدیریت شفاف و پاسخگو در یک کشور، با

هدف تضمین توسعه اقتصادی و اجتماعی عادلانه و پایدار است که نتیجه تعامل و کارکرد همه قوای یک کشور می باشد. این مورد، فرآیندی است که تحت عنوان حکمرانی خوب شناخته می شود. حکمرانی خوب، مفهومی است که توسط سازمان های بین المللی در اواخر دهه ۱۹۸۰، وارد ادبیات توسعه شده و بر اساس معیارهای خاص، حکمرانی را حاصل تعامل و ارتباط متقابل دولت و کنشگران جامعه مدنی (سازمان های غیردولتی، بخش خصوصی، گروه های ذی نفوذ و رسانه ها)، جهت نیل به توسعه در هر کشوری می داند. در یک تعریف فراگیر، «حکمرانی مجموعه ای از روش های فردی و نهادی، عمومی و خصوصی است که امور مشترک مردم را اداره می کند. حکم فرمائی، فرایندی پیوسته است که از طریق آن، منافع متضاد یا متنوع را همساز نموده و اقدام همکاری جویانه اتخاذ می گردد. حکمرانی، شامل نهادهای رسمی و نظام هایی است که برای تضمین رعایت قانون، قدرت پیدا کرده اند. همچنین، قراردادهای غیررسمی که مردم و نهادها بر سر آن توافق نموده یا درک می کنند که به نفع آنهاست. نگارندگان در پژوهش حاضر، با طرح این سؤال که: «استراتژی های بهبود کارآمدی ج. ا. از منظر شاخص های حکمرانی خوب کدامند؟»، درصدد تبیین این استراتژی ها، با بهره گیری از ماتریس SWOT برآمده اند. یافته های حاصل از اجراء ماتریس فوق، منجر به استخراج استراتژی های چهارگانه تهاجمی، رقابتی، محافظه کارانه و تدافعی، برای هر یک از شش شاخص حکمرانی خوب از منظر بانک جهانی گردید که در جدول زیر بدان پرداخته شده است:

جدول ۸: استراتژی های بهبود کارآمدی ج. ا. از منظر شاخص های حکمرانی خوب

استراتژی های مولفه ی حق اظهارنظر و پاسخگویی			
استراتژی تهاجمی	استراتژی رقابتی	استراتژی محافظه کارانه	استراتژی تدافعی
بهره گیری از ظرفیت های آزادی های مدنی، برای پایش مستمر عملکرد مسئولین و کارگزاران	اعطاء مجوز برگزاری تجمعات سیاسی - اجتماعی، به تشکل ها و احزاب سیاسی، با هدف پیشگیری از بروز چالش های امنیتی	بهره گیری از ظرفیت مطالبه گری رسانه های مکتوب، دیداری و شنیداری، برای نقد و ارزیابی عملکرد دولت ها	آزادی مطبوعات و رسانه ها، درچارچوب قانون اساسی، به جهت بستری برای تحقق اعتراضات مدنی مشروع
استراتژی های مولفه ی ثبات سیاسی			

استراتژی تهاجمی	استراتژی رقابتی	استراتژی محافظه کارانه	استراتژی تدافعی
تعمیق مردم‌سالاری دینی، از طریق تمهید بسترهای گردش نخبگان، بر پایه شفافیت	تحکیم بنیان‌های دموکراسی، با هدف پیشگیری از وقوع اقدامات براندازانه	بهره‌گیری از قابلیت‌های متعالی مردم‌سالاری دینی، در راستای دفع پیامدهای اقدامات براندازانه	شناسایی بسترها و ابزار براندازانه، از طریق پایش مستمر تحرکات درون و برون مرزی، با هدف دفع خطر براندازی
استراتژی‌های مولفه‌ی اثربخشی دولت			
استراتژی تهاجمی	استراتژی رقابتی	استراتژی محافظه کارانه	استراتژی تدافعی
متعهد کردن دولت، از طریق ابزارهای نظارتی رسمی و تشکل‌های مردمی، به اجراء سیاست‌های رونق‌بخشی اقتصادی	ملزم کردن دولت، به شفافیت در اجراء سیاست‌های اقتصادی مرتبط با وضعیت درآمدی دهک‌های مختلف جامعه	شفافیت در فعالیت‌های اقتصادی کلان، در جهت حذف واسطه‌گری، مقابله با رانت‌های ناشی از انتساب به دستگاه‌های دولتی و با هدف رونق اقتصاد و بهبود معیشت مردم	نظارت مستمر بر عملکرد اقتصادی دولت، با هدف تحقق عدالت اقتصادی و کاهش تبعات ناشی از ویژه‌خواری‌های سودجویان
استراتژی‌های مولفه‌ی کیفیت مقررات			
استراتژی تهاجمی	استراتژی رقابتی	استراتژی محافظه کارانه	استراتژی تدافعی
ایجاد ثبات نسبی در بازار، از طریق کنترل	اتخاذ سیاست‌های مالی مناسب، بر	نظارت بر فرآیند بانکداری و هدایت	جلوگیری از نقش‌آفرینی بانک‌ها، در

قیمت‌ها، با هدف رونق اقتصادی	عملکرد بازار (با تاکید بر سبد مصرفی خانوار)، به جهت تعادل بین عرضه و تقاضا و جلوگیری از بروز بحران	درآمدهای بانکی، به سوی فعالیتهای اقتصادی مولد	خلق تورم، به واسطه ناترازی ده سال اخیر
------------------------------	--	---	--

استراتژی‌های مولفه‌ی حاکمیت قانون

استراتژی تهاجمی	استراتژی رقابتی	استراتژی محافظه کارانه	استراتژی تدافعی
گسترش اعتماد عمومی به قوانین، از طریق انطباق رفتار صاحبان قدرت با مقررات	بهره‌گیری از ظرفیت اعتماد عمومی به قوانین، در راستای رفع شبهه سازمان‌یافته بودن جرایم در ساختار نظام سیاسی	بهبود کارایی نظام قضایی، از طریق آگاهی رفتاری شهروندان با قوانین و مقررات و انطباق خود با مصادیق آن	اصلاح قوانین غیرالزام‌آور و مخل امنیت قضایی، با هدف پیشگیری از جرایم سیستماتیک و کاهش عواقب ناشی از آن

استراتژی‌های مولفه‌ی کنترل فساد

استراتژی تهاجمی	استراتژی رقابتی	استراتژی محافظه کارانه	استراتژی تدافعی
بهره‌گیری از عواید ناشی از اخذ مالیات از فعالان اقتصاد، در جهت بهره‌مندی از ظرفیت‌های نیروی انسانی متخصص و	اعطاء مشوق‌های مالی -اعتباری، به پروژه‌های سرمایه‌گذاری، به ویژه در مناطق کم‌برخوردار، از محل درآمدهای مالیاتی	فراهم آوردن بسترهای نقش‌آفرینی موثر نخبگان، در شئون مختلف کشورداری، با هدف کوچک کردن دولت و	برون‌سپاری دولت در بخش اقتصاد و ایفاء نقش نظارتی صرف، در راستای کاهش ریسک سرمایه‌گذاری و تشویق سرمایه‌گذاران

	رفع تصدی‌گری مطلق آن		جلوگیری از فرار مغزها
--	-------------------------	--	--------------------------

منبع : Based on research by the authors (2023)

بهره‌گیری از استراتژی‌های فوق در موقعیت‌های مقتضی، می‌تواند تا زمینه بهبود کارآمدی ج. ا. ا. را فراهم آورد. در واقع، با توجه به ویژگی‌هایی که حکمرانی خوب دارد، می‌تواند تا روابط دولت، بخش خصوصی و نهادهای مدنی را به گونه‌ای تنظیم کند که ضمن کارایی، اثربخشی بالا، همکاری تعاملی و استفاده از توان و ظرفیت‌های موجود بخش دولتی، بر رشد، توسعه اجتماعی و اقتصادی، تأثیر ایده‌آلی بگذارد. به این دلیل، به هر میزان که دولت‌ها پاسخگوتر و کارآمدتر باشند، ثبات سیاسی بیشتر، حاکمیت قانون گسترده‌تر و فساد محدودتر شده باشد، حکمرانی خوب برقرار می‌شود.

References

- Abolfathi, M. (2019). Study of barriers and strategies to achieve good governance in Iran With an emphasis on social capital at the macro level. *Political Strategic Studies*, 8(29), 9-41. doi: 10.22054/qps.2019.22667.1649
- Ahmadi, F., et al. (2021). Evolution in the concept of governance; Transition from traditional to modern electronic governance. *The Quarterly Journal of Interdisciplinary Legal Research*, 2(2). 31-47.
- Amini, A. A., & Khorasavi, M. A. (2010). The impact of political culture on political participation of women and students. *Quarterly journal of political science*, 7(2), 127-142.
- Attar, S., & Kamali Zadeh, M. (2018). Efficiency as state capacity: A political approach to the concept of efficiency. *Research in Theoretical Politics*, 23(12), 1-26.
- Ayvazi, M. R. Salehi, M. Marzban, N. (2017). A Search for Good Governance: Towards the Sustainable Governance Model. *Strategy*, 26(4), 55-85.
- Behrozi lak, G. , Hashemiyan, S. M. H. and javidi, R. (2019). Indicators of Government Efficiency in the Thought of Islamic Revolution Leaders. *Political Science*, 22(Issue 87), 97-128. doi: 10.22081/psq.2020.68435
- Daghighi Asli A, Geraeinejad G, Aghabeigian S. (2014). The Effect of Good Governance on Economic Corruption In Medium Developing Countries. *JMDP*. 26(4), 3-24.
- Ebrahimi, M., & Hassani, A. (2017). Efficiency of the political system from the perspective of Nahj al-Balagha. National Scientific Conference on Nahj al-Balagha with a Cultural Approach, Ardabil.
- Emami, M. , & Shakeri, H. (2015). Good governance and The constitution of the Islamic Republic of Iran. *Journal of Comparative Law*, 1(2), 25-57. doi: 10.22080/lps.2015.1704

- Emami, S. M. and javadi, M. (2022). Analysis of the concept of governance in the light of the word "obedience" in the Holy Quran. *National Security*, 11(42), 43-74.
- Enayat, N. , Motallebi, M. and Taheri, A. (2022). Examining the role of good governance in economic growth in Iran (1385-1398): "Quality of Laws and Regulations" and "Efficiency of Government Effectiveness". *Strategic Studies of Jurisprudence and Law*, 4(special issue), 19-39. doi: 10.22034/ejs.2022.361920.1295
- Fadaei, M., et al. (2017). Investigating the impact of good governance indicators and government size on corruption index in BRICS countries and Iran. *Public Administration Perspective*, 8(4), 65-86.
- Fatahi, A., & Zamani, M. (2006). State economy in Iran, Marz Fekr Publications. Tehran.
- Ghajari, A. and Nourbakhsh, Y. (2021). Study of the Relationship between the Governance Model of the Islamic Republic of Iran and the Good Governance model. *Iranian Pattern of Progress*, 9(1), 39-67.
- Ghamami, S. M. M., & Abdollahiyan, O. (2019). Efficiency Of Judicial Proceedings in Islamic Republic of Iran. *Judicial Law Views Quarterly (Law Views)*, 24(85), 29-54.
- Gheisari, N. and Ghorbani, M. (2016). The Effectiveness of Political System of Islamic Republic of Iran; A Model for Evaluation. *Journal of Political Knowledge*, 11(2), 129-148. doi: 10.30497/pk.2016.1779
- Haghighi, M., et al. (2018). Components of government efficiency in effective financial supervision and reducing financial crimes and violations in executive bodies. *Auditing Knowledge*, 18(72). 125-147.
- Ibrahimpour, H., & Aliky, F. (2016). Investigating the role of good governance in government efficiency. Proceedings of the International Conference on Elite Management, Shahid Beheshti University, Tehran.
- Jafarinia, G. (2012). A Survey of Socio-Economic Factors Affecting the Rate of Khormoj Residents Political Participation. *Research Letter of Political Science*, 7(2), 87-122.
- Jahangiri, S., & Mohammadi, F. (2022). Explain the Role of Political Stability in the Theory of Good Governance. *State Studies of Contemporary Iran*, 7(4), 124-142.
- Jasebi, J., & Nafari, N. (2010). Designing a model of Good Governance Based on Open Systems Theory. *Iranian journal of management sciences*, 4 (Number 16), 85-119.
- Kalantari, E. (2013). The efficiency of the political system based on the theory of religious authority and its tools. *Politics Quarterly*, 44(3), 465-481. doi: 10.22059/jpq.2014.53359
- Khajeh Naeini, A. (2014). An introduction to the concept of network governance; Desires and Challenges. *Political and International Approaches*, 6(1), 129-157.
- Loader, H., T. H. Green: Political Theory and Liberalism. Mrs Humphry Ward and Greenian Philosophy, Palgrave Macmillan, Cham, 2019, p. 187
- Mohajeri, A. (2003) Challenges of Iran's local parliaments in the transition process, collection of articles and speeches of the Islamic Council Conference, Pejvak: Tehran.
- Mohammadi Zia, A. and Al Ghafoor, M. T. (2019). Assessing the Efficiency of the Political System of the Islamic Republic of Iran in the Realization of Political Justice with Emphasis on Political Positions. *Islamic Politics Research*, 7(15), 297-320.
- Mohseni, S. (2022) Evolution of the concept of global governance, the first international conference on governance and statecraft in Iran, Tehran

- Mursyidah, Lailul & Wahyu Abadi, Totok (2017) Measuring Good Governance for Better Government, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR)*, volume 125
- Naderi, M. (2011). Good governance, brief introduction and review. *Islam and management research*, -(1), 0-0. SID. <https://sid.ir/paper/487975/fa>
- Piran, P. (2002). Councils in Iran: A pathological perspective. *Social Welfare Quarterly*, 2(5), 73-102.
- Rahnejat, M. (2024). Evaluating the requirements of good governance in the foreign policy of the 13th government. *Quarterly Journal of Governance Knowledge*, 2(2), 118-133. doi: 10.22034/jokog.2024.201739
- Rajabi, S. (2023). Good governance. 10th National Conference on New Ideas in Engineering, Rasht.
- Razmi, M. J., & Sediqi, S. (2012). Requirements for achieving good governance to attain human development. 4th National Economics Conference, Islamic Azad University, Khomeini Shahr Branch. *Research in Islamic World*. 8 (3), 27-47.
- Sayad M, Khosravi M, Shirkhani A, Khosravi Bab Anari M. (2018). The Effect of a Governmental Culture on the Effectiveness of the Political System in the Islamic Republic of Iran. *Quarterly Journal of Political*
- Seyed Bagheri, S. K. and Hosni Bagheri, M. (2021). The role of freedom in the efficiency of the political system With emphasis on the Holy Quran. *Contemporary Political Studies*, 12(3), 115-93. doi: 10.30465/cps.2021.28724.2404
- shadloo, A. and shadloo, A. (2015). Relationship Analyze between Efficiency and Legitimacy of the Republic Islamic of Iran base on Offe s State Thesis. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 3(Vol 3- No9), 141-159.
- World Bank. (2025). Worldwide Governance Indicators (WGI). Retrieved from https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators?utm_source=perplexity
- Yousefirad, M. (2021). Efficiency of the Islamic Republic Government and the questions in the civilization-building approach of Islamic political philosophy. *Scientific Journal of New Islamic Civilization Fundamental Studies*, 4(2), 57-84. Doi: 10.22070/nic.2022.15487.1145